

Levende Talen Magazine

L T M

mei 2019 jaargang 106 | 4

Het schrijflab: creatief schrijven
‘Nabijheid benutten’ in het leerproces
Voorbeeldzinnen kunnen het goede
voorbeeld geven
Oral history in de schrijflessen

Magazine van de Vereniging van Leraren in Levende Talen.
Verschijnt acht keer per jaar.

Redactie

Johan Graus (hoofdredacteur, <jgraus@xs4all.nl>), Elisa Candido (Italiaans), Karin Epping (Engels), Catharina Geelen (Turks), Reitze Jonkman (Fries), Simone Koster (Frans), Erik Kwakernaak (Duits), Nihayra Leona (Papiaments), Clary Ravesloot (Nederlands), Wouter Toonen (Arabisch), Geramé Wouters (Russisch).

Medewerkers: Peter-Arno Coppen, Kees van Eunen, Jan Erik Grezel, Jan de Jong, Gerard Koster, Jacob Moerman, Rob van Veen.

Aan dit nummer werkten mee

Anouk ten Peze, Sabine Jentges, Paul Sars, Carlijn van Herpt, Marten van der Meulen, Theresa Redl en Carla Jentsen. Column: Peter-Arno Coppen. Rubrieken: Johan Graus, Erik Kwakernaak, Rob van Veen, Jan de Jong, Jacob Moerman, Gerard Koster, Kees van Eunen, David Theune, Gert Overman, Marjolein Nieuwenhuizen, Dennis van den Esker, Kees van Beek, Tessa Mearns, Paul Stevelmans, Karin Epping, Geramé Wouters en Sofa Murell. Foto's: Anda van Riet (tevens voorkant), Dirk Klein en Frans Janssen. Illustraties: Esther Harms, Petra van Kalker.

Advertenties

Voor informatie: Lucienne Paap, Van Vliet Bureau voor Media Advies, telefoon (023) 571 47 45, <l.paap@BureauVanVliet.com>. Het volgende magazine verschijnt half juni 2019.

Kopij

voor kopijaanwijzingen de website van Levende Talen.

Ontwerp en opmaak

Pharos | M. van Hootegem, <hootegem@xs4all.nl>

Druk DPN Rikken Print

© 2019 Vereniging van Leraren in Levende Talen
ISSN 1566-2705

De redactie heeft ernaar gestreefd de rechten van de illustraties te regelen. Degenen die desondanks menen rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de redactie wenden.

VLLT-bestuur

Judith Richters (voorzitter), Blanca Cano González (vicevoorzitter en Spaans), Dirk Tuin (secretaris), Rob Gerink (penningmeester), Kitty Willemsen (algemeen bestuurslid), Jelle Bangma (Fries), Anneke de Graaf (Arabisch), Marlise Kruishoop (Engels), Esther van Loo (Russisch), Elżbieta Niemczuk-Weiss (Pools), Jeanette Oordermeer (Frans), Paul Stevelmans (Duits), Nihayra Leona (Papiaments), Gert Rijlaarsdam (Nederlands), Rita Orce (Italiaans), Gwendolyn Tates (Chinees), Mehmet Akar (Turks), Gera Vonk-Huisjes (Gebarentaal), Willemijn Zwart (Nedersaksisch), vacant (Limburgs).

Bestuur, leden- en abonnementenadministratie
BUREAU LEVENDE TALEN, Joseph Haydnlaan 2a, 3533 AE Utrecht | Postbus 9023, 3506 GA Utrecht, (030) 205 99 78, <leu@levendetalen.nl>. Zie voor lidmaatschap en contributie de website. Leden ontvangen *Levende Talen Magazine* één én *Levende Talen Tijdschrift* (4x). Een abonnement op één LTT kost voor instellingen en niet-leden € 140 (buitenland € 170). Opzegging dient schriftelijk te geschieden een maand voor het einde van het lopende jaar.

Website

<www.levendetalen.nl>, <www.lt-tijdschriften.nl>

4 Het schrijfclub: Creatief schrijven in havo en vwo 4

Tijdens de lessenserie *Het schrijfclub* schreven leerlingen korte creatieve verhalen of verhaalfragmenten. De lessen zijn gebaseerd op het principe van divergent denken. DOOR ANOUK TEN PEZE

12 'Nabijheid benutten' in het leerproces: Het project Nachbarsprache & buurcultuur

Aan het Duits-Nederlandse vo-uitwisselingsproject *Nachbarsprache & buurcultuur* ligt het concept van 'nabijheid benutten' ten grondslag. Wat houdt dat in en kun je het in praktijk inzetten? DOOR SABINE JENTGES & PAUL SARS

18 Voorbeeldzinnen kunnen het goede voorbeeld geven

Ogenschijnlijk neutrale voorbeeldzinnen als 'Mies moet de baby nog aankleden', die in lesboeken voorkomen, bevatten vaak genderstereotypen. Leerlingen worden zo onbewust beïnvloed wat rolpatronen betreft. DOOR CARLIJN VAN HERPT, MARTEN VAN DER MEULEN & THERESA REDL

24 Oral history in de schrijflessen Nederlands: Ik wil gelezen worden!

Hoe kun je leerlingen publieksgericht leren schrijven? Door in de lessen Nederlands de leerlingen teksten te laten schrijven die echt gelezen worden. DOOR CARLA DRIESSEN

‘NABIJHEID BENUTTEN’ IN HET LEERPROCES

Het project *Nachbarsprache & buurcultuur*

Het Duits-Nederlandse vo-uitwisselingsproject voor leerlingen, docenten en schoolleiders *Nachbarsprache & buurcultuur* ontving tijdens de jaarlijkse studiedag van *Levende Talen* in Utrecht op 16 november 2018 het Europees Talenlabel voor vernieuwend onderwijs. In deze bijdrage wordt het concept van ‘nabijheid benutten’ – dat ten grondslag ligt aan de leerprocessen – nader toegelicht.

SABINE JENTGES & PAUL SARS

Kernidee van het in de Euregio Rijn–Waal uitgevoerde Interregproject *Nachbarsprache & buurcultuur* (<www.ru.nl/nachbarsprache>) is dat leerlingen, docenten en schoolleiders in de Duits–Nederlandse grensregio samen elkaars taal en cultuur leren ervaren en kennen. In *Levende Talen Magazine* van maart 2018 werden de onderwijspolitieke achtergronden en werkwijze gepresenteerd van het project, dat wordt uitgevoerd door de Universiteit van Duisburg–Essen en de Radboud Universiteit (Sars, Boonen & Jentges, 2018). Het gaat om gezamenlijke leerprocessen van Duitse en Nederlandse scholen, waarin men met elkaar én van elkaar óver elkaar leert. Het idee van de bedenkers is – ‘überspitzt ausgedrückt’ – dat betrokkenen vaak meer van elkaar leren dan van de ‘leraar’! Want de kennis en ervaring die worden gedeeld en overgedragen, houden meer in dan louter de vreemde taal leren, geschiedenisfeiten van Duitsland en Nederland, geografische gesteldheid, economische basis, staatsinrichting of sociaal-politieke situatie van beide landen. Wezenlijk voor het leerproces is dat deze kennis en ervaring worden overgedragen tijdens en door

middel van reële persoonlijke ontmoetingen, dus in een sfeer van aanwezigheid en ‘nabijheid’. En dat betreft dan leerlingen, docenten én schoolleiders: telkens Duitsers en Nederlanders samen.

Het leerboek, de didactische aanpak en de ontmoeting

De positieve ontvangst van het project *Nachbarsprache & buurcultuur* valt af te lezen aan het enthousiasme van docenten die hun pleidooi erkend en hun jarenlange inspanningen beloond zien met extra ondersteuning door dit project. Immers, het inzicht dat hét complete leerboek voor in de klas niet bestaat en dat juist uitwisselingen in het vreemdetalenonderwijs bijdragen aan de verbetering van kennis, inzicht en competenties van leerlingen is niet nieuw. Leraren moderne vreemde talen bevorderen al jaren extra activiteiten, maar de schoolsituatie kent daarbij haar vanzelfsprekende beperkingen. Een aanvulling op het leerboek in de klas is geen eenvoudige uitdaging in de dagelijkse werksituatie van docenten en leerlingen. Ook de didactische aanpak van extra leermomenten is niet op voorhand te geven, aangezien de specifieke situatie in de klas, op school en

Vormen van nabijheid zijn juist in de Duits–Nederlandse grensregio’s complex en gedifferentieerd

thuis belangrijk is voor het leerproces. De bij het project betrokken docent Pieter Kuipers (Mondialcollege) stelde tijdens de Docentendag Duits aan de Radboud Universiteit op 18 november 2018: ‘We moeten nog beter naar leerlingen luisteren; lestijd is van hen, hun leertijd!’

Onderzoek naar die leersituatie ter plekke, naar de betreffende behoeften en mogelijkheden van leerlingen is onder meer gedaan door Rösler, die – al zo’n 25 jaar geleden – over het onderwijs in de moderne vreemde talen de volgende door ons geparafraseerde en vertaalde conclusies trekt:

Er is waarschijnlijk minder behoefte aan omvangrijke lesmodellen noch aan integratieve benaderingen, maar eerder aan sprekende voorbeelden, waardoor docenten inzien hoe belangrijk het is om de betreffende individuen serieus te nemen in het leerproces. Hoe meer de discussie zich verwijderd van inhoudelijke en procesgerichte algemene richtlijnen door didactici en vakwetenschappers met hun telkens nieuwe voorkeuren, des te beter kunnen de docenten zich concentreren op de leerlingen en de kern van hun actuele leerproces. En hoe meer in de lerarenopleiding en de nascholing duidelijk wordt dat (impliciete of expliciete) didactische keuzes alleen maar zinvol effect sorteren wanneer ze in de gegeven situatie ter plekke worden gemaakt, des te minder hoeft het onderwijs in de vreemde talen een ‘neverending story’ of erger nog het ‘monster van Loch Ness’ te zijn. (Rösler, 1994, p. 71)

Met respect voor leerboeken en didactische modellen pleit Rösler voor een didactisch besluit ter plekke, door de docent, gericht op de individuen in hun leersituatie. Precies dit inzicht heeft ons geïnspireerd bij de ontwikkeling van het idee om leersituaties te creëren waarbij Duits en Nederlands van meet af aan ‘nabij zijn’ in de individuele en klassikale leeromgeving van leerlingen en docenten, en mogelijk ook schoolleiders.

Nabijheid benutten

Vormen van nabijheid zijn juist in de Duits–Nederlandse grensregio’s complex en gedifferentieerd. Daar is in het dagelijks leven waarneembaar geworden hoe de in Europa verdwenen staatsgrenzen een vrij verkeer van personen

en goederen tot gevolg hebben, terwijl die ‘Europese eenheid’ toch nog steeds gemarkeerd wordt met duidelijk herkenbare Duitse of Nederlandse producten en andere herkenningstekens, zoals Duitse en Nederlandse nummerborden in de straat, verkeersborden in de grenssteden en -dorpen.

Voor het projectteam is de vraag waar de ervaringen van een dergelijke nabijheid voor leerlingen in de grensregio beginnen. Valt hen de aanwezigheid van Duitsers (respectievelijk Nederlanders) in hun eigen woongebied door nummerborden op de auto’s (nog) op, of komt dat besef pas wanneer ze met hun ouders inkopen doen aan de andere kant van de grens, een gegeven dat van noord tot zuid aantoonbaar aanwezig is? In ons uitwisselingsproject proberen we alle mogelijke vanzelfsprekende, nooit beseft en/of door ons aan te reiken vormen van nabijheid te gebruiken om de leersituatie van alle betrokkenen in kaart te brengen en aan te wenden om leerprocessen te bevorderen. Grofweg onderscheiden we de volgende vormen van nabijheid:

1. *Geografische nabijheid*: Dit gegeven is vaak zo vanzelfsprekend dat het in de grensregio amper wordt ervaren, terwijl het in het leerproces van vo-scholieren effectief kan worden ingezet. Vergeleken met processen van verwerving van talen als Frans of Engels, Spaans of Chinees is het uiterst relevant dat de Duitse (respectievelijk Nederlandse) vreemde taal voor de grensregioleerling de meest nabije buurtaal is, alleen al geografisch: de meest nabijgelegen grote stad ligt meestal in het ‘buurland’, waar een andere taal gesproken wordt. Dat er geen natuurlijke geografische belemmeringen zijn (anders dan de Nederlandse zeegrens met Engeland of de Duitse bergketengrens met Zwitserland) versterkt de ervaring van ongehinderde geografische nabijheid. De afstanden tussen de uitwisselings scholen (gemiddeld één uur met onze projectbussen, soms slechts tien minuten met de fiets) zijn dan ook te verwaarlozen.
2. *Talige nabijheid*: In de Duits–Nederlandse grensregio worden de beide (Germaanse) talen als verwant ervaren, tenminste in de context van een regionaal (dialect-gekleurd) of nationaal (Standaardnederlands of Hochdeutsch) perspectief.
3. *Culturele nabijheid*: Eeuwenlange geografische en talige nabijheid creëren als vanzelf een ‘samen gedeelde’ cultuur, die in de grensregio zichtbaar wordt in opinies,

handelingen en gebruiken (gezamenlijke acties, inkoopgedrag, culturele gebruiken of toenaderingen zoals bijvoorbeeld kerstmarkten en sinterklaasvieringen). Daardoor ontstaat een vanzelfsprekende verwantschap, die op sommige punten weliswaar door incidenten als bijvoorbeeld de bouw van een windmolenpark op de proef wordt gesteld, maar ook daardoor niet wezenlijk wordt aangetast. Niettemin, culturele nabijheid herbergt ook heimelijke, onverwachte verschillen.

Deze complexe en gelaagde vormen van Duits-Nederlandse nabijheid in de grensregio worden door de in het project betrokken vo-leraren en universitaire medewerkers impliciet en expliciet ingezet in de diverse leerprocessen, telkens toegesneden op de betreffende doelgroep (specifieke scholentandems, leerlingenachtergronden).

Nabijheid activeren in de onderwijspraktijk

We belichten hier als voorbeeld de geografische nabijheid, waarin ook altijd taal en cultuur zijn betrokken. Socialisatieprocessen (die via taal en culturele tradities verlopen) bepalen immers de wijze waarop mensen hun leefwereld inrichten en waarnemen. Mensen geven vorm aan de ruimte waarin ze leven en markeren die leefruimte met communicatieve tekens, bijvoorbeeld door middel van borden met beelden (zie foto).

Met deze verkeersborden vestigen we (via memoryspellen in de klas of met speurtochten tijdens de uitwisseling) de aandacht van de leerlingen op de geografische betekenis van leven en leren in de grensregio, dus met andere borden dan Randstadkinderen tegenkomen. Links zien we het Duitse bord, rechts het Nederlandse, en in het midden (om het leerproces spannender te maken) de Poolse en Oostenrijkse variant. Interpretatie van deze afbeeldingen in de klas zorgt uiteraard voor hilariteit, maar activeert daardoor ook het cultuur-reflexieve leren.

In ons project betekent geografische nabijheid benutten allereerst een nieuwe bewuste waarneming van de

– (on)bekende – omgeving. De Duitse (of Nederlandse) leerlingen en docenten zijn met de bus in het buurland gearriveerd en zien daar nu de ‘half bekende’ omgeving. Ze detecteren het bekende, het vreemde, het gemeenschappelijke. Na de door beide docententeams voorbereide kennismaking, bijvoorbeeld door speeddates en eerste gezamenlijke leerprocessen in de klas, worden de leerlingen in gemengde groepjes (idealiter: twee Duitse en twee Nederlandse scholieren) op onderzoek uitgestuurd:

Opdracht

Ga samen met je Duitse partners op speurtocht door deze Duitse (respectievelijk Nederlandse) stad. Fotografeer met jullie smartphones alles wat jullie vreemd of raar vinden: winkels, verkeersborden, borden van straatnamen of voorwerpen die je tegenkomt. (Immers, 2017)

Het fotoresultaat spreekt voor zich: de leeropbrengst is onverwacht groot, omdat leerlingen in de reële ontmoeting ervaren dat hun Duitse of Nederlandse leeftijdgenoten, die geografisch gezien op een steenworp afstand leven en met vergelijkbare pubervragen leven, toch ook met ‘rare leefregels’ worden geconfronteerd.

Bij de door leerlingen uit Deurne gemaakte foto’s in de Duitse stad Moers tekenen de Nederlandse leerlingen bijvoorbeeld aan:

- er zijn sigarettenautomaten op straat;
- je mag bier kopen vanaf zestien jaar;
- het is verboden om iemand achter op de fiets mee te nemen.

Voor alle voorbeelden geldt dat de leerlingen verrast zijn, en dat de ‘native’ leerlingen hun eigen omgeving opnieuw leren zien. Immers, Duitse leerlingen kennen Nederland als een ‘alles-mag-land’, met wiet en coffeshops, terwijl Nederlandse leerlingen openbare sigarettenautomaten en bier met zestien niet hadden verwacht zo vlakbij over de (officieel niet-bestaande Europese) grens.*

In Nederland zie je geen sigarettenautomaten in het openbaar

In Duitsland mag je niet met iemand achterop fietsen

Bier is typisch voor Duitsland en je kunt het vanaf 16 jaar kopen

Inzichten en perspectieven

Geografische nabijheid kan door ‘urban-space’-benaaderingen, de wetenschappelijke term voor deze omgevingsverkenningen (nadere beschrijving is te vinden in onder andere Cerri & Dausend, 2015; Cerri & Jentges, 2015; Jentges & Sars, 2018), didactisch worden geactiveerd door leerlingen zelf in Duits–Nederlandse groepjes de ‘vreemde’ omgeving te laten verkennen, waardoor ook de eigen vertrouwde omgeving nieuw wordt beleefd. Want in dit concept mogen leerlingen buiten de klasruimte – begeleid door hun gastgevers / buurleerlingen – bepalen, wat ze door buitenschoolse leeromgevingen als anders of onbegrijpelijk ervaren (dus niet volgens leerboek of lesmethode). Door deze gezamenlijke speurtochtervaringen van een vreemdeling en een begeleidende ‘gids’ ontstaat onvermijdelijk behoefte aan communicatie tussen de Duitse en Nederlandse leerlingen (‘Wat is dit?’, ‘Wat betekent dit?’). Gasten en gastgevers delen hun ervaringen van de inrichting van de (vreemde) leefwereld, waardoor het beoogde gezamenlijke leerproces met een nieuwe impuls wordt voortgezet. Daarmee komt ook het door ons beoogde dynamische leerproces op gang, van leerlingen, docenten, schoolleiders en projectmedewerkers aan de universiteiten, die dit spannende

grensoverschrijdende Nederlandse–Duitse schoolproject mogen ondersteunen. ■

NOOT

* *Nachbarsprache & Buurcultuur* biedt veel en divers onderwijsmateriaal online aan, kosteloos te downloaden via <www.ru.nl/nachbarsprache/schulen/unterrichtsmaterial>.

LITERATUUR

- Cerri, C., & Dausend, H. (2015). ‚Raum‘ – Mehrperspektivischer Zugang zu einem vermeintlich eindimensionalen Begriff. In C. Cerri & S. Jentges (Red.), *Raumwahrnehmung, Interkulturelles Lernen und Fremdsprachenunterricht* (p. 33–51). Baltmannsweiler: Schneider Hohengehren.
- Cerri, C., & Jentges, S. (2015). (Urbane) Räume als Schlüssel zum kulturgeprägten Lernen. In S. Acharya, E. Avdic, V. Hänsch-Hervieux, M. Herold, N. Iukhtina, U. Reeg, T. Welke, & N. Zuzok (Red.), *IDT 2013 – Band 3.1: Kultur, Literatur, Landeskunde* (p. 147–162). Bolzano: Free University of Bozen-Bolzano.
- Immers, S. (2017). *Unterrichtsmaterial Nachbarsprache & buurcultuur: Erkundungen der Umgebung: Stadt- und Schulerkundungen*. Geraadpleegd via <https://www.ru.nl/nachbarsprache/schulen/unterrichtsmaterial/>
- Jentges, S., & Sars, P. (2018). Ich sehe was, was du nicht siehst ... Urbanes Raumerleben und Linguistic landscaping in und für deutsch-niederländische/n Schulaustauschprojekte/n. In C. Badstüber-Kizik & V. Janíková (Red.), *Linguistic Landscape and Fremdsprachendidaktik* (p. 21–53). Berlin: Peter Lang.
- Rösler, D. (1994). *Deutsch als Fremdsprache: Eine Einführung*. Stuttgart: Sammlung Metzler.
- Sars, P., Boonen, U., & Jentges, S. (2018). Samen elkaars taal en cultuur leren kennen: Het project Nachbarsprache & buurcultuur. *Levende Talen Magazine*, 105(2), 16–20.